

19.01.23

Група №36

Урок №18

Тема уроку: Життя і творчість **Осипа Турянського**. «По́за межами болю» – поема в прозі що хвилює, єднає людські серця.

ТЛ: поема в прозі.

Мета уроку (формувані компетентності): предметні: літературознавчі: розуміння й пояснення умовності зображення, створення художньої реальності на конкретному матеріалі; ідейно-художній зміст окремих фрагментів твору; коментування їх; виокремлення основної ідеї; пояснення особливості і ролі композиції, пейзажу, інших художніх засобів для втілення головних думок; історичні: хронологічну: уміння орієнтуватися в хронологічному просторі Першої світової війни; інформаційну: уміння користуватися довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації; просторову: уміння орієнтуватися в місцезнаходженні провідних держав світу та їхньому впливі на інші держави; ключові: осмислення вартості мистецтва, грошей, почуттів людини тощо; висловлення власних міркувань, спираючись на текст; соціальну: уміння працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий, зокрема взятий з історії, досвід; емоційно-ціннісну: усвідомлення переваги в житті духовного над матеріальним.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: портрет письменника, фотографії, видання творів, текст повісті, ілюстративний матеріал до них; історичні карти часів Першої світової війни, словники літературознавчих термінів; презентація за темою уроку, медіазасоби.

Війна, війна! І знов криваві ріки!

І грім гармат, і шаблі дзвін.

Могили, сироти, каліки

І сум покинутих руйн.

Олександр Олесь

Війна людей їсть, кров'ю запиває.

Українське прислів'я

Можете повірити, що мої почування поважні, як смерть.

О. Кобилянська

... воскресає поволі Душа,

Вона не вмирає і вмерти не хоче.

В. Крищенко

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми і мети уроку

III. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ

* 1. Слово вчителя

Учитель української літератури. «Панове, хай доля пришле вас сюди на науку до нашої школи життя і смерті. Тоді поети творили би поезію свою найчистішою кров'ю, а не тільки самим чорнилом, це дуже часто діється. Критики стали б тут поетами. Для творчої праці замало самого таланту. Поет мусить пройти найглибше пекло людського буття й найвищі небесні вершини людського щастя. Тоді його слово буде хвилювати, захоплювати, піднімати людську душу» (О. Турянський).

Учитель історії. Ернест Хемінгуей сказав: «Війна, яка б вона не була необхідна і справедлива, завжди злочин», а довів це Осип Турянський ще 1917 році у своїй поемі в прозі «Поза межами болю».

Пройшовши через пекло війни, перенісши весь трагізм, весь біль відчутого і побаченого, він вирішив відтворити це у повісті-поемі.

Сьогодні ми поговоримо про те, чим сильна людина, що веде її до перемоги і як залишитися Людиною з великої літери. А ще про війну, яку засуджує автор, і про нездоланність людського духу. Бо як сказав О. Генрі: «Треба прагнути бути людиною, незважаючи на всю жорстокість навколишнього світу, і це можливо».

* 2. Опрацювання біографії Осипа Турянського (розповідь учителя або виступи підготовлених учнів)

Народився Осип Васильович Турянський 22 лютого 1880 року в селі Оглядів (нині Радехівський район Львівської області) в родині тесляра. Був найстаршим серед 8 дітей. За допомогою сільського вчителя вступив до Львівської української гімназії. Навчався добре, багато читав, студіював іноземні мови. Потім закінчив філософський факультет Віденського університету. Там же захистив докторську дисертацію «Голосний [е] в українській мові». Працював учителем середніх шкіл Галичини. У літературі дебютував 1908 р. новелами про нужденне селянське життя в альманахові «Січ». З 1910 року викладав українську мову та літературу в Перемишлянській гімназії. Восени 1914 року був мобілізований в австрійську армію й відправлений на сербсько-австрійський фронт. Потрапив у полон. Він один з 60 тисяч австрійських полонених, яких, відступаючи, напівживі серби етапують засніженими горами, і один із небагатьох, кому пощастило вижити. Це трапилося дивовижним чином: серед семи замерзлих полонених несподівано помітили якісь слабенькі порухи. Врятували доктора філософії Осипа Турянського, зануривши в крижаний струмок, як запропонував земляк Василь Романишин сербським лікарям.

Перебував у таборі для інтернованих на італійському острові Ельба. Пережите в сербському полоні відтворив у повісті-поемі «Поza межами болю» (1917-1921). Цей твір, написаний у стилі експресіонізму, став видатним явищем української модерної літератури. Найчастіше визначають жанр твору «Поza межами болю» як антивоєнна психологічна поема в прозі.

Автор часто охоплює все життя людини чи найважливіші її моменти. Адже в «Поza межами болю» із розповідної форми дізнаємося про трагічне життя Штранцінгера, який осліп через поранення в одному з боїв. Його мати з розпуки померла, а наречена наклала на себе руки. Із діалогу між персонажами стає відомо, що в Саба нікого не було з рідних, а Пшилуському зраджувала дружина. Перед очима Оглядівського, який був у передсмертному стані, промайнуло все його життя. Письменник, перетинаючи межі ліричної форми твору, забезпечує героям істинно епічну повноту буття, розгортає справжню історію їхньої душі.

Після повернення з Італії до Австрії викладав право у Віденському університеті, потім працював у Галичині, займався видавничою та педагогічною діяльністю. Підірване сербським полоном здоров'я швидко тануло, і 28 березня 1933 року у Львові письменник помер. Його скромно похоронили на Личаківському цинтарі у Львові, без жалобних промов та вінків. На похорон, як пише сучасник, зійшлося кілька десятків учителів, письменників і журналістів. Тільки через п'ятдесят років його ім'я та літературна праця були гідно пошановані.

«Поза межами болю»... Часто цим художнім автобіографічним твором (1917, 1921) визначали всю подальшу творчість О. Турянського, яку, на жаль, абераціями нашого літературознавчого сприйняття було викреслено як «тьмяну» сторінку в житті прозаїка, поета, перекладача, науковця й журналіста. Зрештою, у публіцистиці перших декад ХХ ст., некрологах чи просто в спогадах про письменника його так і називали: «автор “Поза межами болю”». Але автор тішив себе надією, оптимізмом щодо подібного визнання й своєї подальшої творчості: написав філософсько-алегоричний твір «Дума пралісу» (1923), сатиричну комедію «Раби» (1927), низку оповідань: «Брате, сьогодні Святий вечір» (1922), «Казка про «Зимову казку» (1923), «Боротьба за великість» (1926) із двох давніх гумористично-сатиричних оповідань, «Кость бере жінку на іспит» (1926), «Іван Правдолюб» (1929), «Машина «Метаморфоза» (1933), «Як усі ущаслилювали Івана» (1933), різдвяну легенду «Як люди приймали Христа» (1933); поетичні твори: «На суді духа» (1921), «Козацька дума» (1923), «Світ і поет» (1927), роман «Син землі» (1933). Створив літературно-критичні нариси, зокрема про «Слово о полку Ігоревім», яким він захоплювався. 1933 року вийшла друком вільна обробка різдвяної легенди «Як люди приймали Христа». Тоді ж двома випусками в серії «Українська бібліотека» з'явився і роман «Син землі».

Свої твори письменник іноді підписував псевдонімами: Іван Думка або І. Думка, Оглядівський. Інколи здається, що літературна слава О. Турянського — то відбиток знедаленої душі, яка не знайшла собі притулку в земному житті й постала біля тліючого вогнища-забуття, щоб спалахнути зі старого цвинтаря волелюбним духом. А може, просто тихою сповіддю сипати зерна на рідний поріг своєї щербатої долі.

✳ 3. Теорія літератури

Поема в прозі — це ліро-епічний твір, написаний прозою, в якому історичні події й життя героїв розкриваються через сприйняття й оцінку оповідача.

Весь твір глибоко поетичний; він тримає читача в надзвичайному емоційному напруженні. Тому «Поза межами болю» О. Турянського за всіма жанровими ознаками — поема, хоч сам автор називав її «скромним оповіданням». Твір написаний поетичною ритмізованою прозою, з короткими уривчастими речитативними реченнями, нерідко з філігранним емоційним малюнком інверсованої фрази, сповненої глибокого психологізму.

Аберація (лат. *aberratio* — відхилення) — хибність, відхилення від істини, спотворення, омана. Термін аберація застосовується в різних галузях науки.

У психології, соціології, наприклад, — психічна аберация (відхилення від нормальної розумової діяльності). Також може зустрічатися в інших галузях у значенні «Викривлення, відхилення від норми». Може мати місце, зокрема, при оцінці доказів у цивільному та кримінальному процесі, прийнятті управлінських рішень тощо.

* 4. Слово вчителя

Учитель історії. Сергій Грабовський: «Історія — це зовсім не безликий процес, й іноді роль фанатично зациклених на якихось воістину божевільних політичних ідеях персонажів у ній стає не просто вирішальною, а сватальною... Як відомо, безпосереднім приводом до початку Першої світової став «постріл у Сараєві». 28 червня 1914 року член таємної організації «Млада Босна», студент Гаврило Принцип застрелив у Сараєві (це місто входило до Австро-Угорщини) спадкоємця престолу імперії Габсбургів, головнокомандувача австро-угорської армії ерцгерцога Франца Фердинанда. За спиною бойовиків «Млада Босни» стояла військова розвідка Сербії, яка фінансувала і споряджала терористів, а сама організація була частиною іншої — «Чорної руки». Тож ультиматум від 23 липня, який Австро-Угорщина передала уряду Сербії, був цілком умотивованим і справедливим: йшлося про ліквідацію терористичних баз на території цієї держави».

Учитель української літератури. Сьогодні ми з вами, діти, пройдемо шляхом життя і смерті, який почали сім товаришів-невільників — українці Оглядівський та Добровський, серби Бояні та Ніколич, угорець Сабо, поляк Пшилуський і австрієць Штранцінгер, та подолав лише один — Оглядівський, від імені якого ведеться оповідь. Їм довелося потрапити у саме пекло війни. Вони пройшли пекло, яке кинуло їх поза межі людського болю. Їх терзання інколи сягають таких висот, у порівнянні з якими нічим видається навіть найгірша Божа кара, а смерть видається благом: «Наче скам'янілий подих смерті, так застигли людські тіні.

Їхні душі не вернули ще з далекої мандрівки в замогильну безконечність.

Вони блукали по бездорожних, сонних пустирях і тужили, і плакали за втраченим життям.

Та ніхто не чув голосу їхнього болю.

Тоді, як із шістьох краплинок води стає одна краплина, так шість душ злилося в одну душу.

І була ця одна душа марніша від наймарнішої пилінки, котрою буря гонить безвістями.

І стала ця пилінка-душа велика, мов світ, бо сховала в собі біль усього світу.

І могутніша від богів, бо боги не знають терпіння.

Здається, що вони вже навіки сидітимуть довкола вогню:

Німі, зачаровані, закляті, омертвілі.

Вмерли люди, земля, небо, боги.

І вмерла душа людей, і душа безкраїх просторів.

І час ліг на хмарах сонної безконечності і спить.

Здається, навіть смерть умерла.

Море вічності стануло.

Вічність спить.

Людський біль не спить».

✳ 5. Бесіда з учнями

✳ Що є вічними супутниками війни? (*Холод, голод, божевілля, смерть, безнадійність, рани, воші, контузія, полон, канібалізм, розставання рідних, близьких*)

✳ Що тримає їх на цьому світі? (*Спогади про рідних, близьких*)

✳ У чому бачать порятунок? (*У розведенні вогнища*)

✳ Що символізує танець? (*Перемогу добра над злом, життя — над смертю*)

Учитель історії. На початку 1915 р., після Османських поразок в Сарикамишській битві і в Суецькій кампанії, начальник німецького Генерального штабу Ерік фон Фалькенгайн намагався переконати Австро-Угорського начальника штабу Франц Конрад фон Гетцендорфа, про важливість завоювання Сербії. Якщо Сербія буде окупована, то німці матимуть залізничне сполучення з Німеччини через Австро-Угорщину до Константинополя (і далі). Це дозволило б їм відвантажувати військові вантажі і навіть війська задля допомоги Османській імперії. Хоча це навряд чи в інтересах Австро-Угорщини, та дійсно хотіла перемогти Сербію. Крім того, Росія була більш небезпечним ворогом, і зі вступом Італії у війну на боці Антанти австро-угорці мали вельми багато клопоту.

І Антанта, і Центральні держави намагалися отримати Болгарію на свій бік. Болгарія і Сербія воювали двічі за останні 30 років: сербсько-болгарській війні в 1885 році, і Другій Балканській війні у 1913 році. Через це болгарський уряд і народ вважали, що Сербія мала терен, на який Болгарія мала право, і, коли Центральні держави запропонували Болгарії повернути втрачений терен, болгари вступили у війну на їх стороні. Після поразок Антанти при Галліполі і поразки Росії в Горлиці, король Фердинанд підписав договір з Німеччиною та 23 вересня 1915 року Болгарія почала військову мобілізацію.

Війни — найтрагічніші періоди в історії людства. Драматична війна — за відстоювання чужих інтересів. Саме такою була Перша світова війна 1914 р., де загарбницькі плани Австро-Угорщини щодо Росії та Сербії мали відстоювати колонізовані українці Західної України, серед яких був і мобілізований Осип Турянський.

*** 6. Гра «Чи уважний ти читач?»**

(Учні об'єднуються у дві команди, відповідають, кого стосується цитата. Цитати записані на картках; можуть бути однакові або різні)

Картка № 1

Став несамовито кламцати і скреготати зубами.

Оця музика... рилася у стривожені серця товаришів, як диявольський глум, і нагадувала їм смерть.

Усміхнувся, як усміхається смерть. *(Добровський)*

Картка № 2

Засміявся глумно й закликав:

— Хотів би я розбити скам'яніле небо і скинути всіх богів у цю безодню. Хай би боги, царі і всі можновладці, що кинули людство у прірву світової війни, перейшли оце пекло мук, у якому люди караються! Хай би вони самі відчули й пізнали бездонну глибіню людського страждання!

Тоді боги стали б людьми, а люди братами. *(Добровський)*

Картка № 3

Він задивився на наймогутнішу гору і тремтить, мов блудний огник серед пітьми, та шепоче:

— Хай упаде... роздавить... кінець... супокій...

Раз у раз повторює ті слова.

Нараз йому здається, що могутня гора розгортає чорні хмари й суне просто на нього.

Він хоче кинутись на землю й чекати, аж гора впаде й роздавить його. (*Бояні*)

Картка № 4

Доле, доле!

Невже з цього хаосу не вернути нам назад до життя, на шлях сонця?

Яка сила в тому мертвому світі зуміє вирвати нас із цього замерзлого пекла? Нема такої сили. Немає нікого. Бог прокляв нас.

Демони тільки ждуть на нашу загибель.

Всі великі й добрі сили відцуралися нас.

А може, єсть іще на небі... в воздуху... на землі які маленькі, ангельські єства, що мають яку-небудь цілющу силу?

Може, ці маленькі ангели могли би врятувати нас?

Може... ах!

Сину, мій сину маленький!

Молися, сину, молися за батька!

Може твоя молитва невинного ангела проб'є скам'яніле склепіння небес.

Бо тяжко твому батькові, ох, коб ти знав, сину, як йому тяжко вмирати, не побачивши тебе востаннє. (*Оглядівський*)

Картка № 5

— Отже, тебе аж надто обурило людське озвіріння. У твоїй душі, значить, і в душі багатьох людей живе ідея людяності й добра. Ця ідея — це поки що іскра під попелом людського самолюбства і звірячості. Та прийде час, і ця іскра вибухне могутнім огнем і спалить до тла попелище ладу, опертого на звірячій боротьбі людини з людиною й народів з народами. (*Оглядівський до Добровського*)

✳ 7. Лірична хвилинка

Ми за життя горіли в пеклі —
О незнищенна міць огнива!
І лиш на серці цім запеклім
Кров запеклася чорним гнівом.
Ми переходили всі кола —
О, жоден Дант того не бачив!
І лиш стискали видноколо
Глухі пожежі гайдамачі,
І лиш кружляли чорні круки,
Щоб видьобать незрячі очі.
Ми перейшли всі кола муки —
І ось прозріли —
в п'їтьмі ночі.

Є. Маланюк

Учитель історії. Австро-угорці та німці почали наступ 7 жовтня, їх війська форсували річки Дрина і Сава, перед цим провівши артобстріл. Відразу розпочався штурм Белграда, відбувались запеклі вуличні бої, остаточно сербський опір в місті було придушено 9 жовтня.

14 жовтня болгарська армія атакувала з двох напрямків, з півночі Болгарії до Ніша і з півдня в напрямку Скоп'є. 1-ша болгарська армія здолала опір 2-ї сербської армії в Моравській битві, в той час як 2-га болгарська армія розгромила сербів у битві при Овче Поле. Болгарський прорив поставив перед сербами дилему — або відступити, або бути оточеними і змушеними здатися. У Косовській битві серби зробили останню і відчайдушну спробу об'єднання з двома неповними дивізіями Антанти, які зробили спробу наступу з півдня, але були зупинені болгарськими військами під командуванням генерала Г. Тодорова і змушені були відступити.

Воєвода Путник віддав наказ про повний відступ, на південь і захід через Черногорію і в Албанію. Погода була жахлива, дороги кепські, і армія повинна

була допомогти десяткам тисяч цивільних осіб, які відступили з ними майже без харчування. Але погана погода і погані дороги працювали на біженців, через те що війська Центральних держав не могли переслідувати відступаючих. Багато з відступаючих вояків і цивільних осіб не дістались на узбережжя — вони загинули від голоду, хвороб, нападу військ Центральних держав і албанських племінних груп. Обставини відступу були катастрофічними, тільки 155, 000 сербів, в основному солдати, досягли узбережжя Адріатичного моря і завантажились на кораблі Антанти, які транспортували армію на різні грецькі острови (багато було відправлено на Корфу) перед відправкою в Салоніки.

Ті, що залишилися в живих, були настільки ослаблені, що тисячі з них померли від виснаження протягом декількох тижнів після їхнього порятунку. Воевода Путник хворів протягом всього відступу і він помер трохи пізніше, ніж через рік у лікарні у Франції.

Французькі та британські дивізії під командуванням французького генерала Моріса Саррая рушили в кінці листопада на північ від Салонік, проте британські дивізії отримали наказ від військового міністерства в Лондоні не перетинати грецький кордон. Таким чином, французькі дивізії рушили на свої позиції на річці Вардар. Цей наступ дав обмежену допомогу відступаючій сербській армії: болгарській армії довелося зосередити деякі сили на південному фланзі задля нейтралізації загрози (Криволакська битва).

Це була майже повна перемога Центральних держав, Центральні держави втратили 67, 000 вояків у порівнянні з близько 90, 000 сербів убитих або поранених і 174, 000 взятих в полон.

У 1915 році з'явилася пісня, народжена подіями Першої світової війни, — «Пливе кача».

Пам'яті всіх загиблих під час цієї війни та інших і пам'яті наших героїв, які боронять нині землі України, присвячується...

(Звучить пісня «Пливе кача», учні запалюють свічки.)

Учитель української літератури. Діти, дайте відповідь на питання: «Що керує людиною на війні: інстинкт самозбереження чи прагнення перемоги духу над тілом?»

Сім товаришів на початку свого шляху щасливі, тому що вирвалися з полону. У них з'явилася надія на життя. Але доля їх вирядила в дорогу по ділам смерті. «Ідуть живі трупи людей по трупі природи». «Вони наче висять між небом і землею. Між життям і смертю», «їх уяву огортає серпанок сонячних привидів і божевілля».

Пройшовши десять днів шляху, вони чекають смерті як визволення від болю. Вони бачать: «Воєнне пекло все обернуло в руїну: високі змагання духа... людське достоїнство... честь... Людина стала звірем людині!..»

Вони шукають сонця, шукають визволення «зі світового пекла, в яким усе людство карається, і з цієї холодної безодні».

У їх душі «живе ідея людяності й добра. Ця ідея — це поки що іскра під попелом людського самолюбства і звірячості. Та прийде час, і ця іскра вибухне могутнім огнем і спалить до тла попелище ладу, опертого на звірячій боротьбі людини з людиною й народів з народами.

— Якщо попіл не згасить перед тим цієї іскри».

Сім невірників пройшли всі кола пекла-війни — голод, холод, божевілля, канібалізм, зневіру, жорстокість, зраду, страх і смерть, але вийшли переможцями. І тепер їм «тяжко конати серед грому гранат, серед голоду й холоду, ще тяжче жити серед нікчемності й хамства сучасних людей». Вони не хочуть повертатися «в озвірілий світ».

Учитель історії. Для сьогоденного світу гроші означають те ж саме, що в середні віки означав порятунок душі. Найважливіші війни ХХ століття велися не із-за релігії, а із-за грошей. Залишається питання: чи є в нашому сучасному уявленні про людей місце для духовності? І якщо є, то яким чином духовність співвідноситься з грошима?

Сьогодні гроші — головне віддзеркалення матеріального світу, того «низовинного» світу, коріння якого йде у фізичні потреби нашого тіла, в жадання і страхи. Духовність же — це віддзеркалення наших кращих властивостей, здатності жаліти інших, «вищого» світу пошуків сенсу життя, прагнення до єдності і спільності.

Людина — творіння подвійне, матеріалізм і духовність у ньому співіснують. Боротьба між цими двома сторонами людської природи відбивається в працях усіх великих духовних вождів, що вважають основою духовності нормальне життя в матеріальному світі. Зокрема, буддисти, християни та іудаїсти розробили норми, що регулюють економічну діяльність так, щоб кожен прагнув задовольняти не тільки свої власні потреби, але й потреби співтовариства. Такими є ідея «середнього шляху» в буддизмі, уявлення про любов до ближнього в християнстві і міцва в іудаїзмі. Всю історію людства можна розглядати як історію боротьби між силами егоїстичного матеріалізму і голосом справедливості і жалості.

З цього виходить, що гроші теж можуть бути одним з елементів, що роблять можливими прояви духовності. Вони дозволяють нам співчувати, віддавати належне, «любити ближнього свого». Проте гонитва за грошима ради

егоїстичних цілей протирічить духовним цінностям. Де проходить грань між любов'ю до себе і любов'ю до інших? Відповідь на це питання означає розв'язати дилему нашої подвійної природи.

Учитель української літератури. Саме тому Осип Турянський, на мою думку, вводить епізод, коли Сабо спалює гроші, які відняв у мертвого сотника. Саме тому в уста скептика Добров-ського вкладає слова про справедливість: «Твій гнів і твоя роль, як найвищий трибунал, дають мені справжню душевну насолоду. Але зберігай справедливість навіть супроти найнижчих злочинців».

Саме тому сліпий скрипаль «перебив хлипання Саба голосом, який прийшов, здається, з границі вічності, з-поза меж добра і зла.

Як дивно великий, таємний, могутній дух, який високо піднявся понад усі блуди людства, понад увесь гнів богів, дух, який усе тямить, усе розуміє і усе прощає, так сказав сліпий товариш:

— Люди не є злі... не є добрі. Люди тільки нещасливі і — щасливі».

Тоді всі зрозуміли, що гроші їм не потрібні, бо там, куди потрапили вони, ці папірці не мають значення. «Тепер ми вже не маємо грошей і також не потребуємо грошей. Тепер ми стали справжніми людьми».

У відчаї люди засумнівалися у силі й могутності Бога: «Хтось, що сховався у хмарах, їх бачить.

Бачить і каменем сидить на скам'янілому небі...

Його хвилює яблуко Єви...

Його хвилює пилінка на нозі трутня...

А не схвилює Його пекло людського болю!

О Боже!

Який Ти малий, який Ти марний супроти людського страждання! [...] людей... кидаєш у найглибшу прірву болю ... розпуки?..»

Автор питає, чи це взагалі люди. І сам відповідає: «це людські істоти.

Бо тільки людина так тяжко страждає».

Із семи полонених сонце побачив лише Оглядівський: «Нагло якесь солодке тепло починає огортати ціле моє єство.

І так любо, так розкішно стає мені на душі.

Замикаю очі, а проте бачу якийсь новий світ.

Який чудовий світ!

Боже! Цей світ знакомий мені!

Біла хата...

Сонце малює віттями ясеня дивні квіти на стінах...

Дим в'ється мирно під синє небо...

Маленькі діти граються під хатою на сонці...

Я хочу йти до дітей...

Мати держить мене, маленького, на руках й мене пестить...

А я сміюся, сміюся...

Потім десь я вже великий...

Сиджу в зеленому садку і слухаю, як верховіття старезної груші шепоче казку віків.

Приходить до мене мій маленький син і веде за руку матір.

Мати стає за мною й затулює мені очі руками, а дитина так сердечно при цьому сміється!

Я беру сина на руки...

Не можу вийти з дива, для чого його ручки такі малі.. ?

Та найбільш мене одно дивує:

Життя дружини й сина видається мені незбагнутою загадкою... що зв'язана з якоюсь таємною подією...

Ця подія живе на дні моєї свідомості... одначе спогад про неї не в силі виринути ясно наверх...

Я дивлюся довго на них обох й питаю:

— Невже ви обоє дійсно живі, чи це лиш ваші тіні?..

— Що тобі, любий?

Звідкіля таке дивне питання?..

Обоє хочуть обняти мене.

— Не цілуйте мене... мої любі... мої уста замерзли... на них сидить смерть...

Обоє плачуть.

Я беру їх за руки, і йдемо на сонце...

Наша дорога вже травою заросла...

Кругом нас пшеничні лани хвилюють...

Золоте колосся кланяється нам на привітання...

А над нами — чи це чудо?

Синє небо любо і приязно сміється...

Здається, увесь світ тоне в розкішному морі світла й тепла...

Сонце заглядає у всі закутки моєї душі і проганяє всі хмари з неї...

І я пригортаю дружину й сина до своєї груді й цілую їх...

Світло бере мене на свої промінні крила, голубить, колише, леліє мене...

На срібних хвилях світла золоті й багрові іскри мерехтять...

Я лечу десь далеко...

Де вони обоє?..»

Учитель історії. Історичний матеріал Першої світової війни став для О. Турянського предметом художнього узагальнення. Письменник показав боротьбу в людині біологічних інстинктів і духовної боротьби за життя, підніс загальнолюдські цінності. Показав, що дух людський вищий і найсильніший за все на світі.

Учитель української літератури. «Виникла жахлива боротьба між духом і тілом. З одного боку, стало страшенне почуття, що вони мусять стати людоїдами, з другого боку, інстинкт життя, який у боротьбі не перебирає в засобах. Тут обридження, там розпачливий крик шлунка:

* Дай мені все можливе, а то буде смерть. [...]

«Наше тіло пожерли найбільші пани світу: царі і грошовладці, а нам оставили тільки шкіряний мішок із душею і кістями всередині...

Але це наша власна вина.

Навіщо ми, люди, вбивали людей?

Хто смів нас вести на різню брата?

Чому ми слухали волі темних сил?

Ми здерли з себе людське обличчя і стали сліпим, бездушним, жорстоким оруддям убивства.

Де ж була наша душа й наша людська достоїнність?

Ми самі стоптали її власними ногами.

І це наш злочин.

І за цей злочин мусимо вмерти.

А хто з нас хоче жити, цей мусить їсти тіло з трупа свого товариша. [...]

Ні одним словом я не брав участі в цій розмові, бо незвичайна, дивовижна жахливість думки Саба розтрощила до дна все моє єство.

Ціле моє тіло починає тремтіти, і здається мені, що мушу в найближчій хвилині впасти й не устану вже більше.

Ще слабша, ще нужденніша моя душа.

Здається, моя свідомість починає хвилями притемнюватися. Якась червоно-темна мряка заступає мені на хвилину очі й думки.

Все моє єство обертається в нічо. [...]

Ніколич устромив палицю в кусник тіла товариша, відкинув його далеко від огню і злебедів тремтячим голосом:

— Хай згину, а людського тіла не буду їсти, й ніхто з вас не їстиме!

Очима мар дивилися, як із-перед них щезала страшна пожива.

Згодом вони стали відчувати вчинок Ніколича, як освободження з якогось несамовито важкого гніту. У їхнє глибоке мовчання вступила якась дивно святочна хвиля, наче промінь світла прошиб темні метри душі; як усе діється, коли дух переміг тіло».

Осип Турянський «сповнив супроти них обов'язок їхнього брата і свідка їхнього болю і смерті», поклавши «жалобним вінком квітів на їхню нікому не знану, Богом і людьми забуту могилу!» свою повість «прокльоном на старий світ, який ще досі тоне в морі крові й нікчемності».

Свої думки про перемогу життя над смертю, духу над матерією письменник вкладає в уста українця Добровського: «Коли у тьмі і хаосі, у якому ми мучимося, тліє іскра якої-небудь ідеї, то твоя огненна любов до життя і до його вищих цінностей перемаже смерть».

На слабке життя людини, що ледве жевріє у виснаженому тілі, розпочався напад найстрашнішого ворога після холоду — голоду. Інстинкт підштовхує Сабо до наміру втамувати голод людоїдством, адже поблизу лежить труп Бояні. Та проясніла людська свідомість постає проти дикого тваринного інстинкту і перемагає. Ніколич рішуче відкинув це бажання. «Згодом вони стали відчувати вчинок Ніколича як освободження з якогось несамовитого гніту». То була перша перемога людського духу. Сили ж кожного дедалі слабшали. Гімном справді великому і людському в людині зазвучала «пісня життя», яку востаннє спромігся заграти на скрипці незрячий Штранцінгер. У четвертій частині повісті показано, як фатальні сили руйнують життя (в даному разі це зіткнення сил природи з елементарними законами фізіології). Усі, за винятком найсильнішого Добровського, потрапляють у такий стан, коли затьмарюється свідомість. Наступним після Бояні помер Пшилуський, який носив у собі душевну травму — це біль від зради дружини. Але в цій же частині найвищого свого торжества сягає осмислена й осяяна найвищими ідеалами воля людини. Найслабший фізично після Бояні Оглядівський (автор) вижив тільки тому, що в найтяжчу свою хвилину думав про сина і дружину. Узагальнений образ матері з дитиною здавна відомий як символ життя. Дух людини, її розум і воля перемагають смерть.

«... навіть після смерті триває трагедія Осипа Турянського... Я винен перед ним. Ми винні перед ним. Час винен перед ним. Розгорнім сьогодні його повість, вчитаймося у неї, переймімся її болем, смутком і надією — і подивуймося, як ми жили стільки літ без цієї пекучої сповіді про «дорогу смерті», на якій лунав протест проти війни. Він вірив у нас. Він писав, що є у житті сонце!» — закликає нас Роман Федорів.

За мотивами повісті «Поза межами болю» 1989 року знято однойменний художній фільм (режисер — Ярослав Лупій).

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

- * Мене найбільше вразили слова...
- * Тому що...
- * Я вважаю...
- * Таким чином...

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати матеріал підручника з даної теми.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

tanita.yar2018@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.